УДК 378.091.12:005.963]6005.412»2000/2014'(045)

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-8(346)-2-205-212

Бабакіна Оксана Олексіївна,
доктор педагогічних наук, доцент,
декан психолого-педагогічного факультету
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, м. Харків, Україна.
babakinaoksana0910@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6900-6513>

**ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ (2000 – 2014 рр.)**

Підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників (НПП), це те питання, яке залишається на часі, незважаючи на будь-які зміни в освітній галузі. Адже підготовка висококваліфікованих, компетентних фахівців безпосередньо залежить саме від педагогічного складу закладу вищої освіти.

Теоретичні аспекти підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників досліджували В. Астахова, І. Бех, Н. Васиньова, В. Олійник, Г. Пономарьова, А. Харківська, Є. Хриков та інші. Для системності розуміння питань управління розвитком системи підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників, вбачаємо необхідність проаналізувати даний досвід на прикладі 2000-2014 років.

Метою статі є аналіз науково-педагогічної літератури для з'ясування принципів управління розвитком системи підвищення кваліфікації (СПК) педагогічних та науково-педагогічних працівників. У ході дослідження використано методи систематизації та порівняння із метою виокремлення принципів управління розвитком системи підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників на сучасному етапі розвитку освітньої галузі, а саме системи підвищення кваліфікації.

Аналіз принципів управління загалом та управління розвитком СПК у досліджуваній період вимагає чіткого розуміння змістового наповнення терміну «принцип».

У соціологічному словнику за 1998 рік наведено таке трактування поняття «принцип» – основне вихідне положення певної теорії, вчення, науки або світогляду (Осипова, 1998, с. 262).

В. Малиновський у посібнику «Державне управління» наголошував, що принципи це фундаментальні істини, закономірності,

керівні правила, основні положення, норми поведінки, виражені у вигляді певного наукового положення (вимоги), закріпленого переважно в правовій формі, якого повинні дотримуватися суб'єкти процесу управління у своїй діяльності (В.Малиновський, 2000, с. 50).

2000 року Ю. Конаржевський визначив наступну систему управлінських принципів: поваги та довіри до людини; цілісного погляду на людину; співробітництва; соціальної справедливості; індивідуального підходу; збагачення роботи; мотивування та стимулювання; консенсусу колегіальності; оновлення (Конаржевський 2000).

Дані принципи розкривалися через управлінську поведінку керівника установи в якій педагогічні та НПП проходили підвищення кваліфікації; організацію заходів щодо забезпечення потреб, вимог педагогічних та НПП для їх самореалізації, досягнення поставлених цілей; координацію спілкування (від монологу до діалогу), взаємодії в колективі, організацію спільної діяльності задля досягнення визначеного цілей; планування діяльності для забезпечення рівних умов для педагогічних та НПП у процесі СПК; врахування індивідуальних особливостей, стимулювання до підвищення кваліфікації, моніторинг рівня задоволеності СПК; організація діяльності щодо розробки спільних планів творчо-пошукової роботи; семінарів, «круглих столів», диспутів; розробку дієвої системи стимулювання НПП та тактики демократизації управління СПК тощо..

У липні 2000 року на острові Окінаві відбулося засідання країн «великої вісімки» під час якого було прийнято Хартію глобального інформаційного суспільства, у якій встановлюються основні принципи входження держав і країн у це суспільство, Україна не стала виключенням.

Так, прийняття даної Хартії, початок нового тисячоліття та зміна вимог ринку праці на перепідготовку НПП стали поштовхом для глобальних процесів інформатизації суспільства, відкриття та удосконалення технічної складової освітньої галузі. Реакцією на ці процеси було прийняття в 2000 році Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні (Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, 2000), що на той час стало поштовхом для СПК організовувати перепідготовку педагогічних та НПП, в тому числі й дистанційно, ґрунтуючись на таких принципах: безперервності – забезпечення в дистанційній освіті всіх рівнів: початкової, загальної середньої, професійної підготовки, вищої, додаткової, післядипломної освіти; демократизації – надання рівних можливостей всім закладам освіти, що увійдуть до системи дистанційної освіти (СДО); інтеграції – створення віртуальної електронної бібліотеки навчальних дистанційних курсів, банків даних із захистом відповідних авторських прав; глобалізації – відкритість інформаційних ресурсів та організації освітніх процесів для всіх учасників СДО з використанням телекомунікаційних мереж. Таким чином, сама система підвищення кваліфікації її організація та управлінські механізми переходили на новий рівень, що сприяло

мобільності педагогічних та НПП, давало можливість для удосконалення самоосвітньої діяльності, а також, що не є менш важливим у для фахівців це економія часу та коштів, адже переважна більшість курсів, які проводилися дистанційно були безкоштовними.

А. Кузьмінським визначено принципи функціонування післядипломної освіти НПП за кордоном, а також окреслено окремі специфічні аспекти, що можуть бути впроваджені у вітчизняній освіті, а в 2003 році дослідник обґрунтував принципи організації й розвитку системи післядипломної педагогічної освіти, які було об'єднано у дві групи: загальнометодологічні (соціальної детермінованості; системності й комплексності; наступності й перспективності; науковості; прогностичності; культуровідповідності; конкретно історичного підходу) і специфічно педагогічні (гуманізму; демократизму; іманентності розвитку; вільного розвитку індивідуальності педагога; свободи вибору) (Кузьмінський, 2003).

Загальнометодологічні принципи запропоновані А. Кузьмінським взаємодоповнювали один одного, функціонували в системі, враховували попередні надбання освітньої галузі та сприяли розробці перспективних шляхів розвитку СПК педагогічних та НПП ЗВО, а специфічно педагогічні сприяли розкриттю саме індивідуального бачення педагогічних та НПП СПК та здійснення їх самоосвітньої діяльності відповідно до профілю фахової діяльності враховуючи побажання як саме організовувати СПК (дистанційно, очно/заочно, в державних ЗВО чи за кордоном).

Ю. Якименко 2004 року у дослідженні «Вдосконалення системи контролю якості вищої технічної освіти і Болонський процес» указував, що забезпечення результативної фахової підготовки студентів прямопропорційно залежить від конкурентоспроможності НПП. На думку науковця, викладачі у своїй професійній діяльності мають відповідати високим вимогам освітньої практики. Ю. Якименко приходить до висновку, що задля досягнення даних цілей перед НПП поставало завдання щодо постійного саморозвитку через систему підвищення кваліфікації НПП ЗВО на засадах принципів демократизації, євроінтеграції та контролю (Якименко, 2004).

В. Хачванкян у навчальному посібнику «Менеджмент організації» 2005 року зазначав, що «фундаментом управління є принципи, які визначають закономірності формування керованою системою: структуру, методи впливу на колектив, формування мотивації поведінки її членів, урахування особливостей технологій та технічного оснащення управлінської праці» (Хачванкян, 2005, с.226).

Проаналізувавши напрацювання вітчизняних та зарубіжних науковців, з'ясовано, що у 2000-2005 роках підґрунтям у процесі управління СПК педагогічних та НПП ЗВО були такі принципи: інтеграції (педагогічні та НПП мали можливість проходити стажування за межами України), соціальної справедливості (рівність прав та обов'язків між педагогічних та НПП у процесі організації СПК),

індивідуального підходу (враховувалися запити та індивідуальні потреби педагогічних та НПП), глобалізації (у процесі організації СПК бралися до уваги сучасні надбання у галузі науки і техніки, передовий досвід), системності й комплексності, наступності й перспективності (НПП розроблялися перспективні плани щодо власного саморозвитку, враховуючи попередній досвід).

О. Мармаза представила принципи освітнього менеджменту, які використовували в процесі управління СПК НПП ЗВО: «глибоке переконання в сучасних етичних цінностях; сильна внутрішня корпоративна культура; цілісний погляд на людину; особисті стимули в роботі; заохочення різних поглядів і консенсус; єдиний статус усіх працівників; постійна підготовка й перепідготовка персоналу; політика повної зайнятості; орієнтація на якість; колегіальне ухвалення рішень; максимальне делегування повноважень; заохочення горизонтальних зв'язків» (Мармаза, 2006).

Проаналізувавши принципи запропоновані О. Мармазою бачимо, що дослідниця при їх розробці враховували індивідуальні освітні потреби педагогічних та НПП, колегіальність у процесі прийняття рішень щодо управління СПК, наголошували на необхідності відкритості, гуманізації, безперервності освіти її орієнтації на якісну підготовку/перепідготовку педагогічних та НПП.

2007 року Міністр освіти і науки України В. Кремень у підручнику «Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум» зазначав, що система принципів управління розвитком соціальної держави передбачає, що головною цінністю в її концепції виступає людина, її розвиток, самореалізація. Можна стверджувати, що соціальна держава діє для і заради людей, і саме люди відтворюють її основні принципи і ідеї (В. Кремень, 2007)

Дані принципи реалізовувалися через: розуміння керівництвом головних соціальних завдань, які поставали перед педагогічними та НПП для ефективності СПК; координацію керівником питань, які стосувалися технології організації управління СПК педагогічних та НПП; застосування на всіх етапах розвитку СПК НПП ЗВО управлінського циклу та його інформаційне забезпечення; стимулювання, мотивацію до підвищення кваліфікації педагогічних та НПП, самореалізацію та саморозвиток; узгодженість координації СПК із нормативно-правовими документами щодо управління розвитком педагогічних та НПП; організацію досягнення цілей СПК із врахуванням наявного науково-методичного, матеріально-технічного забезпечення тощо.

Н. Клокар у статті «Концепція підвищення кваліфікації педагогічних працівників у післядипломній освіті регіону на засадах диференційованого підходу» (Клокар, 2011) 2011 року зазначала, що саме процес управління підвищенням кваліфікації науково-педагогічних працівників ЗВО необхідно здійснювати на засадах диференційованого підходу, ґрунтуючись на сукупності управлінських принципів, враховуючи їх вплив на організацію етапів, змісту, форм, методів СПК

зادля ефективної мотивації викладачів до постійного професійного саморозвитку через оволодіння новими компетентностями, які передбачені освітніми компонентами у процесі СПК.

У процесі управління СПК педагогічних та НПП ЗВО на регіональному рівні дані принципи реалізовувалися через: орієнтацію на переосмислення, проектування та впровадження освітніх інновацій; прогнозування шляхів змін у регіональній освітній системі щодо ПК педагогічних та НПП, врахування соціальних ефектів та ризиків; активізацію державно-громадського управління у процесі організації СПК педагогічних та НПП ЗВО; використання інновацій із урахуванням раціонального застосування ресурсів і попередження їх надлишковості.

А. Харківська у докторській дисертації «Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу» 2012 року зробила акцент, що у процесі управління інноваційним розвитком педагогічного закладу вищої освіти доцільно спиратися на такі принципи: »гармонізованого керованого інноваційного розвитку; забезпечення високої якості освітніх послуг; регулярного зворотного зв'язку; організаційної культури; принцип відкритості управління ВНЗ; постійного інноваційного розвитку управління ВНЗ; постійного розвитку персоналу ВНЗ» (Харківська, 2012) У процесі управління СПК НПП ЗВО дані принципи також застосовувалися, адже їх було легко адаптувати специфіки перепідготовки викладачів.

2014 року О. Захар у статті «Інноваційні педагогічні технології в системі підвищення кваліфікації вчителів» наголошував, що організація та впровадження інформаційно-освітнього середовища позитивно впливала на процес підвищення кваліфікації ґрунтуючись на принципах прямого і зворотного зв'язку через системно збалансоване поєднання внутрішніх і зовнішніх фактів і умов (Захар, 2014).

Отже, спираючись на все вищезазначене основними принципами управління СПК педагогічних та НПП 2001-2014 років були такі: демократизації освіти (система підвищення кваліфікації педагогічних та НПП не зазнавала жодних утисків зі сторони державного керівництва, ідеологізація та за політизованість освітньої галузі залишилася в минулому), заохочення різних поглядів і консенсус (адміністрації ЗВО, які здійснювали СПК всіляко сприяла індивідуалізації ПК, знаходження спільних рішень у процесі управління СПК), стимулювання до підвищення кваліфікації (адміністрація ЗВО задля заохочення працівників до СПК та самоосвіти використовували різні механізми впливу від фінансових виплат, надання відпусток до кар'єрного росту), соціальної детермінації, гуманізації (рівність усіх учасників освітньої діяльності, не залежно від національності, віросповідання, матеріального та фінансового становища), наступності і перспективності, співпраці, пріоритетного управління, забезпечення високої якості освітніх послуг (тільки висока результативність управління СПК педагогічних та НПП забезпечить якість здобуття відповідних компетенцій викладачами задля

забезпечення конкурентоспроможності студентів), регулярного зворотного зв'язку, постійного розвитку, послідовності, євроінтеграції (педагогічні та НПП мали можливість проходження стажування закордоном, як дистанційно, так і очно). Перспективи подальшої наукової розвідки вбачаємо у визначення принципів управління розвитком системи підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників у період із 2015- 2021 рр.

Список використаної літератури

1. **Социологический энциклопедический словарь** / под ред. Г. Осипова. Москва : Изд. группа Инфра-М; Норма, 1998. 488 с.
2. **Малиновський В.** Державне управління : навчальний посібник. Луцьк : Вежа, 2000. 558 с.
3. **Конаржевский Ю. А.** Менеджмент и внутришкольное управление. Москва : Центр «Педагогический поиск», 2000. 224 с.
4. **Про затвердження Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні** : Постанова МОН України від 20 груд. 2000 р. URL : <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
5. **Кузьмінський А. І.** Післядипломна педагогічна освіта: теорія і практика. Черкаси : Вид. від. ЧДУ, 2002. 290 с.
6. **Якименко Ю.** Вдосконалення системи контролю якості вищої технічної освіти і Болонський процес. *Вища школа*. 2004. № 5/6. С. 80–85.
7. **Хачванкян В. В.** Менеджмент предприятия : учеб. пособие. К. : Знання, 2005. 422 с.
8. **Мармаза О. І.** Стратегічне управління: траєкторія успіху. Х. : Вид. група «Основа», 2006. 160 с.
9. **Кремень В. Г.** Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум. Київ : Грамота, 2007. 576 с.
10. **Клокар Н. І.** Концепція підвищення кваліфікації педагогічних працівників у післядипломній освіті регіону на засадах диференційованого підходу. *Народна освіта*. 2011. Вип. 2 (14). URL : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua>.
11. **Харківська А. А.** Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06 / ДЗ «Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ, 2012. 596 с.
12. **Захар О. Г.** Інноваційні педагогічні технології в системі підвищення кваліфікації вчителів. *Інноваційні комп'ютерні технології у вищій школі : матер. V науково-практичної конференції (м. Львів, 18–20 листопада 2014 року) / відп. за вип. Л. Д. Озірковський*. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2014. С. 87–93.

References

1. **Osipov, G.** (Eds.). (1998). *Sociologicheskij enciklopedicheskij slovar'* [Sociological encyclopedic dictionary]. Moscow: Izd. gruppа Infra-M; Norma [in Russian].
2. **Malynovskiy, V.** (2000). *Derzhavne upravlinnia* [Governance]. Lutsk: Vezha [in Ukrainian].
3. **Konarzhhevskij, Yu. A.** (2000). *Menedzhment i vnutrishkol'noe upravlenie* [Management and in-school management]. Moscow: Centr «Pedagogicheskij poisk» [in Russian].
4. **Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku dystantsiinoi osvity v Ukraini: Postanova MON Ukrainy vid 20 hrud. 2000 r.** [On approval of the Concept of distance

education development in Ukraine: Resolution of the Ministry of Education and Science of Ukraine of December 20, 2000]. Retrieved from <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> [in Ukrainian].

5. Kuzminskyi, A. I. (2002). *Pisliadyploмна pedahohichna osvita: teoriia i praktyka* [Postgraduate pedagogical education: theory and practice]. Cherkasy: Vyd. vid. ChDU [in Ukrainian].

6. Yakymenko, Yu. (2004). *Vdockonalennia systemy kontpoliu yakosti vyshchoi texnichnoi osvity i Bolonskyi protses* [Improving the quality control system of higher technical education and the Bologna process]. *Vyshcha shkola – High school*, 5/6, 80-85 [in Ukrainian].

7. Khachvankian, V. V. (2005). *Menedzhment predpriatyia* [Enterprise management]. K.: Znannia [in Ukrainian].

8. Marmaza, O. I. (2006). *Stratehichne upravlinnia: traiektoriia uspikhu* [Strategic management: the trajectory of success]. Kh.: Vyd. hrupa «Osnova» [in Ukrainian].

9. Kremen, V. H. (2007). *Filosofiiia natsionalnoi idei: Liudyna. Osvita. Sotsium* [Philosophy of the national idea: Man. Education. Society]. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].

10. Klokar, N. I. (2011). *Kontseptsiiia pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv u pisliadyplomnii osviti rehionu na zasadakh dyferentsiiovanoho pidkhodu* [The concept of professional development of teachers in postgraduate education in the region on the basis of differentiated approach]. *Narodna osvita – Public education*, 2 (14). Retrieved from <http://www.narodnaosvita.kiev.ua> [in Ukrainian].

11. Kharkivska, A. A. (2012). *Teoretychni ta metodychni zasady upravlinnia innovatsiinym rozvytkom vyshchoho navchalnoho pedahohichnoho zakladu* [Theoretical and methodical bases of management of innovative development of higher educational pedagogical institution]. *Doctor's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].

12. Zakhar, O. H. (2014). *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii vchyteliv* [Innovative pedagogical technologies in the system of teacher training]. *Innovatsiini komp'iuterni tekhnolohii u vyshchii shkoli – Innovative computer technology in high school*. (pp. 87-93). Lviv: Vyd-vo Lvivskoi politekhniki [in Ukrainian].

Бабакіна О. О. Принципи управління розвитком системи підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників (2000 – 2014 рр.)

У статті автором проаналізовано науково-педагогічну літературу та визначено принципи управління розвитком системи підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників (2000-2014 рр.), а саме: демократизації освіти, заохочення різних поглядів і консенсус, стимулювання до підвищення кваліфікації, соціальної детермінації, гуманізації, наступності і перспективності, співпраці, пріоритетного управління, забезпечення високої якості освітніх послуг, регулярного зворотного зв'язку, постійного розвитку, послідовності, євроінтеграції.

Ключові слова: управління, принципи, педагогічні працівники, науково-педагогічні працівники, система підвищення кваліфікації.

Бабакина О. А. Принципы управления развитием системы повышения квалификации педагогических и научно-педагогических работников (2000 – 2014 гг.)

В статье автором проанализирована научно-педагогическая литература и определены принципы управления развитием системы повышения квалификации педагогических и научно-педагогических работников (2000-2014 гг.), а именно: демократизации образования, поощрение различных взглядов и консенсус, стимулирование к повышению квалификации, социальной детерминации, гуманизации, преимущественности, перспективности, сотрудничества, приоритетного управления, обеспечения высокого качества образовательных услуг, регулярной обратной связи, постоянного развития, последовательности, евроинтеграции.

Ключевые слова: управление, принципы, педагогические работники, научно-педагогические работники, система повышения квалификации.

Babakina O. Principles of management of development of system of advanced training of pedagogical and scientific and pedagogical workers (2000 – 2014)

In the article the author analyzes the scientific and pedagogical, management literature, legal documents, within certain time limits, and describes the principles of managing the development of in-service training of pedagogical and scientific-pedagogical workers (2000 – 2014), namely: democratization of education, encouragement different views and consensus, incentives for professional development, social determination, humanization, continuity and prospects, cooperation, priority management, ensuring high quality educational services, regular feedback, continuous development, consistency, European integration.

We see prospects for further scientific research in determining the principles of managing the development of the system of professional development of pedagogical and scientific-pedagogical workers in the period from 2015 to 2021.

Key words: management, principles, pedagogical workers, scientific and pedagogical workers, system of advanced training.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2021 р.

Прийнято до друку 26.11.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.